MOST K SOUSEDŮM
BRÜCKE ZU DEN NACHBARN

OD PRVNÍHO KAMENE PO DNEŠEK
VOM ERSTEN STEIN BIS HEUTE

Příběhy mezi břehy
Geschichten zwischen den Ufern

Interreg
Rakousko – Česko

Spolufinancováno
Evropskou unií

Most k sousedům

V roce 2024 jsme si připomněli 150 let od zbudování hraničního mostu v Hardeggu. Stojí z poloviny na rakouském a z poloviny na českém území. Spojuje nejen dva národy, ale i dvě mimořádně cenná a chráněná území – Národní park Podyjí a Nationalpark Thayatal.

Propojuje dva břehy řeky Dyje v místech, kudy už ve středověku procházela strategicky a obchodně významná cesta. Most, jak jej známe v dnešní podobě, byl vybudován v letech 1873–1874 v souvislosti s výstavbou nové silnice do Hardeggu. Už několik let předtím tu ale existoval most s kamennými pilíři a dřevěnou mostní konstrukcí, která byla právě před 150 lety nahrazena železnou, nýtovanou. Jejím autorem byl Ignaz Gridl (1825–1890), který roku 1861 založil ve Vídni-Gumpendorfu jednu z prvních dílen specializujících se právě na železné inženýrské konstrukce. Hraniční most v Hardeggu patří k jeho ranným dílům.

Nýtované mostní konstrukce se ale dnes už vyskytují jen ojediněle, a to v Rakousku i v České republice. V souvislosti s modernizací a rozšiřováním silnic byla většina z nich již stržena a nahrazena modernější verzí. Tento železný příhradový most je tak z hlediska svého stavebního a konstrukčního provedení

2

dnes nejen ojedinělou – a stále fungující – dopravní komunikací, ale i mimořádným příkladem původních stavebních postupů a technologií své doby.

Železný most i opona

Most se bez větších omezení používal až do konce 2. světové války. Hraniční přechod zde uzavřela až „železná opona“ roku 1945. Neprostupně rozdělovala Evropu na „socialistický“ Východ a „im-

1

3

< *Titulní strana: Bývalá celnice byla zrekonstruována Správou Národního parku Podyjí roce 2017 / Titelseite: Das ehemalige Zollhaus wurde 2017 von der Verwaltung des Nationalparks Podyjí renoviert.*

1 *© Josef Doré, Most Hardeggu, okolo r. 1874, tužka, běloba / © Josef Doré, Brücke in Hardegg, um J. 1874, Bleistift, Bleiweiß*

2 *Archiv Správy NPP / NPP-Verwaltungsarchiv*

3 *© Neznámý autor, Mercedes s A. Hitlerem před příjezdem do Hardeggu, 1938 / © Unbekannter Autor, Mercedes mit A. Hitler vor der Ankunft nach Hardegg, 1938*

perialistický“ Západ. Obehnala jihozápad republiky souvislým pásem přísně střeženého území a násilně zpřetrhala veškeré historické vazby se sousedním Rakouskem.

Ve snaze o totální neprostupnost území došlo dokonce k vytrhání dřevěných prken a trámů mostovky na české straně a ponechání jen železného mostního skeletu. Dokladem této neradostné doby je dodnes Památník železné opony v nedalekém Čížově – poslední původní pozůstatky „železné opony“ v ČR.

Sametová revoluce změnila i v této lokalitě dějiny. Dobové fotografie z Listopadu 1989 zachycují některé nedočkavé obyvatele nedalekého Vranova nad Dyjí, jak s vlajkami přecházejí na druhou stranu jen po odhalené mostní konstrukci. Po pádu „železné opony“ a změně režimu se 12. dubna 1990 konalo znovuotevření mostu po jeho opravě, o čemž svědčí i pamětní kámen z dubna 1990 umístěný na rakouském břehu.

K hranici patří celnice

Na obou předmostích dodnes stojí budovy celnic. Ta Rakouská, na pravé straně řeky, vznikla hned po 1. světové válce spolu s definitivním vymezením státních hranic. Tato jednopatrová budova je ukázkovým příkladem vývoje pohraniční strážní stanice od 20. letech 20. století v Rakousku.

Obdobná je stavební historie objektu celnice na české straně. Ta byla postavena u hraničního mostu, v hlubokém údolí na levém břehu Dyje, naproti historickému městečku Hardegg až roku 1937, jako budova stanice československé finanční stráže.

Byla do ní stavebně integrována betonová pevnůstka čs. válečného opevnění, která byla podporována palebnou silou nedaleko rozmístěné linie dalších objektů lehkého opevnění

4 *© Neznámý autor, Most se zábranou z rakouské strany, před r. 1989 / © Unbekannter Autor, Brücke mit der Schranke aus der österreichischen Seite, vor J. 1989*

5 *© Neznámý autor, Pohled na most z rakouské strany, česká polovina je bez mostovky, 50.–60. léta / © Unbekannter Autor, Blick auf die Brücke aus der österreichischen Seite, tschechische Hälfte ohne Brückenbalken, 50er–60er Jahre*

6

(tzv. ŘOP z let 1937–1938). Před celnicí u mostu se přes cestu nacházela těžká závora Ippen, opevnění doplňovaly překážky z ostnatých drátů a protitankové zátarasy tvořené dvěma řadami ocelových rozsocháčů. Dobře dochovaná architektura stanice je dokladem vysoké úrovně „erárního" stavitelství první Československé republiky a cennou památkou na heroické úsilí ČSR vybudovat obranný val proti agresivitě nacismu. Architektonicky dobře řešená, funkční a esteticky pohledná stavba doplněná moderním „bastionem" betonové pevnůstky tvoří dohromady mimořádně hodnotný historický objekt, který obstál v reálných bojích roku 1938.

Most mezi národy i přírodou

Díky bouřlivým dějinám zahrnujícím nepokoje 1. a 2. světové války, včetně odsunu německých obyvatel, normalizaci a „železnou oponu" i politické zvraty roku 1989, nabyl most zásadní hodnoty i ve společenském životě města Hardeggu, na rakouské straně, a Čížova, nejbližší moravské obce. Celý komplex hraničního mostu s oběma budovami celnic a přilehlými prostory obou předmostí byl v roce 2023 v Rakousku i v České republice prohlášen za kulturní památku.

Jako spojnice dvou národních parků, které z obou stran stráží mimořádně zachované říční údolí řeky Dyje, je také hojně využívaným turistickým cílem. Dnes je most přístupný už jen pro cyklisty a pěší – z Čížova cca 4 km po asfaltové cestě. Autem od Znojma pak jen cestou přes Hnanice a Niederfladnitz s možností parkování na více místech v Hardeggu.

Most má dnes význam nejen technický a historický, ale i kulturní a společenský. Stal se místem setkávání, symbolem přeshraniční spolupráce a mírového soužití obou národů. Stal se opravdovým mostem k sousedům.

Brücke zu den Nachbarn

Im Jahr 2024 haben wir 150 Jahre nach der Errichtung der Grenzbrücke in Hardegg gefeiert. Sie steht mit einer ihrer Hälfte auf dem österreichischen und mit der zweiten auf dem tschechischen Gebiet. Sie verbindet nicht nur zwei Nationen, aber auch zwei außerordentlich wertvolle und geschützte Gebiete – Národní park Podyjí und Nationalpark Thayatal.

Sie verbindet zwei Ufer des Flusses Thaya dort, wo bereits im Mittelalter ein strategisch bedeutsamer Handelsweg geführt hat. Die Brücke, so wie wir sie in der heutigen Form kennen, wurde in den Jahren 1873–1874 im Zusammenhang mit dem Bau der neuen Straße nach Hardegg erbaut. Aber bereits einige Jahre früher bestand hier eine Brücke mit Steinpfeilern

7

6 ***V budově bývalé celnice v Hardeggu je dnes umístěná veřejnosti přístupná trvalá výstava s názvem O historii mostu nad Dyjí.*** */ Das Gebäude des ehemaligen Zollhauses in Hardegg beherbergt heute eine permanente, öffentlich zugängliche Ausstellung mit dem Titel „Die Geschichte der Brücke über den Fluss Dyje".*

7 *© Neznámý autor, Pohled na Hardegg z českého předmostí, 20. léta / © Unbekannter Autor, Blick auf Hardegg aus dem tschechischen Brückenvorfeld, 20er Jahre*

8

und hölzerner Brückenkonstruktion, die geraden vor 150 Jahren mit einer eisernen, Nietkonstruktion ersetzt wurde. Ihr Autor war Ignaz Gridl (1825–1890), der in Wien-Gumpendorf im Jahr 1861 eine der ersten Werkstätte, die sich auf eiserne Ingenieurkonstruktionen spezialisierte gegründet hat. Die Grenzbrücke in Hardegg gehört zu seinen Frühwerken.

Die genieteten Brückenkonstruktionen kommen heute sowohl in Tschechien als auch in Österreich nur vereinzelt vor. Bei der Modernisierung und Verbreitung der Straßen wurden die meisten weggerissen und mit moderneren Versionen ersetzt.

Diese eiserne Fachwerkträgerbrücke ist so aus der baulichen und Konstruktionsdurchführung heute nicht nur ein einzigartiger – und immer noch funktionierender – Verkehrsweg, aber auch ein außerordentliches Beispiel der ursprünglichen Bauweisen und Technologien seiner Zeit.

Eiserne Brücke und Vorhang

Die Brücke wurde ohne größere Beschränkungen bis zum Ende des 2. Weltkrieges verwendet. Den Grenzübergang hat hier erst im Jahr 1945 der „Eiserne Vorhang" geschlossen. Dieser hat Europa auf den „sozialistischen" Osten und „imperialistischen" Westen getrennt. Er hat den Südwesten der Republik mit einem zusammenhängenden Streifen eines streng geschützten Gebietes umschlossen und sämtliche historischen Verbindungen mit dem benachbarten Österreich gewaltsam unterbrochen. In der Bemühung um eine totale Undurchlässigkeit des Gebietes ist es sogar zum Ausreißen der Brückenbretter und Balken auf der tschechischen Seite und Behalten nur des nackten eisernen gekommen.

Ein Nachweis dieser unerfreulichen Zeit ist bis heute das Denkmal des Eisernen Vorhangs in der Gemeinde Čížov – die letzten ursprünglichen Überreste des „Eisernen Vorhangs" in Tschechien. Samtene Revolution veränderte in dieser Lokalität die Geschichte. Die zeitgemäßen Fotos aus dem November 1989 zeigen einige ungeduldige Einwohner des nahe liegenden Vranov a. d. Thaya, wie sie mit den Fahnen auf die andere Seite nur über die aufgedeckte über die aufgedeckte Konstruktion übergehen. Nach dem Fall des „Eisernen Vorhangs" und nach der Änderung der Regime ist es am 12. April 1990 zur Wiedereröffnung der Brücke nach ihrer Reparatur gekommen, wovon auch der Gedenkstein aus dem April 1990 auf dem österreichischen Ufer zeugt.

Zur Grenze gehört das Zollamt

Auf beiden Brückenvorfeldern stehen bis heute die Zollhäuser. Das österreichische entstand nach dem 1. Weltkrieg zusam-

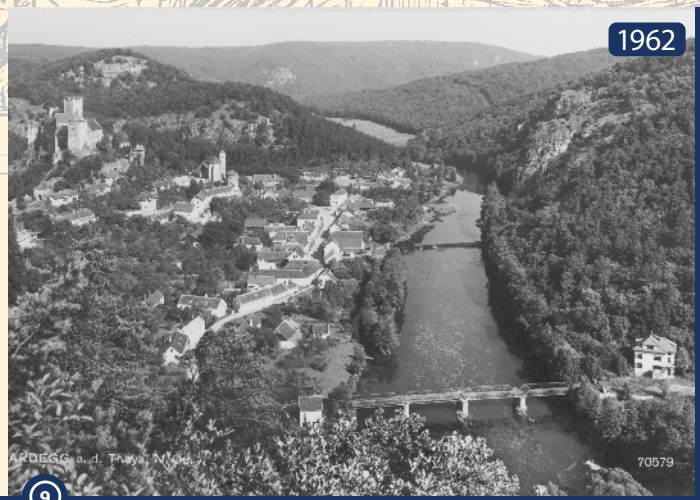

9

8 *V květnu 1990 byl opravený most otevřen. Slavnostního aktu se zúčastnily tisíce lidí. Od tohoto data most, který po dlouhá desetiletí rozděloval, nyní opět spojuje dva sousední státy a jeho obyvatele. / Im Mai 1990 wurde die instandgesetzte Brücke eröffnet. Tausende Menschen nahmen an diesem feierlichen Akt teil. Seit diesem Datum verbindet die Brücke, die über Jahrzehnte hinweg trennte, nun wieder zwei Nachbarstaaten und deren Bewohner.*

9 *© Neznámý autor, Pohled na Hardegg s mostem z rakouské vyhlídky, pohlednice, 1962 / © Unbekannter Autor, Blick auf Hardegg mit der Brücke aus der österreichischen Aussicht, Postkarte, 1962*

10

men mit der endgültigen Festlegung der Staatsgrenze. Dieses einstöckige Gebäude ist ein Musterbeispiel der Entwicklung der Grenzwachposten in Österreich seit den 1920er Jahren. Ähnlich verlief auch die Geschichte des Zollgebäudes auf der tschechischen Seite. Dieses wurde erst 1937 als Gebäude der tschechoslowakischen Finanzwache bei der Grenzbrücke in dem tiefen Tal, auf dem linken Ufer der Thaya, gegenüber dem historischen Städtchen Hardegg erbaut. In das Gebäude war ein Betonbunker der tschechoslowakischen Kriegsbefestigung integriert, der durch die Feuerkraft einer nahegelegenen Linie weiterer leichter Befestigungen (sog. ŘOP aus den Jahren 1937–1938) unterstützt wurde. Vor dem Zollhaus an der Brücke befand sich quer über die Straße eine schwere Ippen-Schranke. Die Befestigungen wurden durch Hindernisse aus Stacheldraht und Panzerabwehrbarrieren, die aus zwei Reihen von Stahlspitzen bestanden, ergänzt. Die gut erhaltene Architektur zeugt vom hohen Niveau des „staatlichen" Bauwesens der Ersten Tschechoslowakischen Republik und ist ein wertvolles Denkmal für die heldenhaften Bemühungen der Tschechoslowakei, einen Verteidigungswall gegen die Aggressivität des Nationalsozialismus zu errichten. Das architektonisch durchdachte, funktionale und ästhetisch ansprechende Bauwerk, ergänzt durch eine moderne „Bastion" aus Beton, bildet insgesamt ein außerordentlich wertvolles historisches Objekt, das sich in den realen Kämpfen des Jahres 1938 bewährt hat.

Brücke zwischen Völkern und Natur

Dank ihrer bewegten Geschichte, die die Unruhen des Ersten und Zweiten Weltkriegs einschließlich der Vertreibung der deutschen Bevölkerung, der Normalisierung und „Eisernen Vorhang" sowie die politischen Umwälzungen von 1989 erlangte die Brücke eine grundlegende Bedeutung auch im gesellschaftlichen Leben der Stadt Hardegg auf der österreichischen Seite und in Čížov, der nächstgelegenen mährischen Gemeinde. Der gesamte Komplex der Grenzbrücke mit den beiden Zollgebäuden und den angrenzenden Bereichen beider Brückenvorplätze wurde im Jahr 2023 sowohl in Österreich als auch in der Tschechischen Republik zum Kulturdenkmal erklärt. Als Verbindung zwischen zwei Nationalparks, die von beiden Seiten das außergewöhnlich gut erhaltene Flusstal der Thaya bewachen, ist sie auch ein vielbesuchtes Besucherziel. Heute ist die Brücke nur noch für Radfahrer und Fußgänger zugänglich – von Čížov aus ca. 4 km auf einer asphaltierten Straße. Mit dem Auto von Znojmo aus führt der Weg über Hnanice und Niederfladnitz mit Parkmöglichkeiten an mehreren Stellen in Hardegg. Die Brücke

11

10 *Letecký snímek z r. 2025, Archiv Správy NPP / Luftbild aus dem Jahr 2025, Archiv der NPP-Verwaltung*

11 *Dolní mlýn v Hardeggu sloužil také jako hamr. Od roku 1914 se zde též vyráběly perleťové knoflíky a za II. světové války i dámské dřevěné podpatky. Josef Biegler, kvaš, kolem roku 1880. / Die Untere Mühle in Hardegg diente auch als Hammerwerk. Ab 1914 wurden hier zudem Perlmuttknöpfe hergestellt und während des Zweiten Weltkriegs auch hölzerne Damenabsätze. Josef Biegler, Gouache, um 1880.*

hat heute nicht nur technische und historische, sondern auch kulturelle und gesellschaftliche Bedeutung. Sie ist zu einem Ort der Begegnung, zu einem Symbol der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit und des friedlichen Zusammenlebens beider Völker geworden. Sie ist zu einer echten Brücke zu den Nachbarn geworden.

Správa Národního parku Podyjí
Na Vyhlídce 5, 669 02 Znojmo
tel.: +420 515 226 722, e-mail: info@nppodyjí.cz
www.nppodyji.cz

Jihomoravské muzeum ve Znojmě, p. o.
Přemyslovců 8, 669 02 Znojmo
tel.: +420 515 282 211, e-mail: info@muzeumznojmo.cz,
www.muzeumznojmo.cz

Sestavil: Tomáš Rothröckl (text), použité fotografie: archiv Správy NP Podyjí; vydala Správa NP Podyjí ve spolupráci s Jihomoravským muzeem ve Znojmě v únoru 2026; grafická úprava a sazba: Michal Schneider.

European Diploma of Protected Areas of the Council of Europe

35 LET ŽIJEME PODYJÍM

JIHOMORAVSKÉ MUZEUM VE ZNOJMĚ

Nationalpark Thayatal

12 *Provazochodec nad řekou Dyjí během oslav 150. výročí stavby mostu v roce 2024, autor: Astrid Bartl /* *Seiltänzer über der Thaya bei der Feier des 150. Jubiläums der Brücke im Jahr 2024, Autor: Astrid Bartl*